

מבט על, גיליון 863, 14 באוקטובר 2016

יציבותה של הרתעה בצפון ובדרום – הכנות הכרחיות למקרה של הסלמה

עמוס ידלין

האירועים הביטחוניים שהתרחשו בשבוע שעבר בדרום ובצפון החזירו את תשומת הלב הישראלית לשתי חזיתות העימות הנפיצות ביותר – מול חזבאללה ומול חמאס. ב-5 וב-6 באוקטובר נורו מרצועת עזה רקטות ופצצות מרגמה על ידי ארגון סלפי קיצוני, וישראל מצדה הגיבה בעוצמה בעיקר מהאוויר. בה בעת פורסם שבצפון נתפסה חולייה מתושבי כפר רג'ר שהופעלה על ידי חזבאללה, אשר תכננה לבצע פיגועים בישראל. אירועים אלו מעלים את השאלה האם מתרחשת תפנית בשתי החזיתות מול ארגוני הטרור והאם עומד להתחולל סבב לחימה נוסף בדרום או בצפון, או אולי בשתי החזיתות במקביל. ראוי לציין שחמאס וחזבאללה אינם מעוניינים בעת הנוכחית בהסלמה, אך קיים סיכוי שאירועים טקטיים כגון אלה יובילו להתדרדרות. במאמר זה ינתחו מאזני הכוחות והגורמים העלולים להפר את הרגיעה ויודגשו סוגיות שאותן על ישראל לבחון לקראת העימות הבא.

לשתי החזיתות מאפיינים דומים. בשתיהן ניצב צה"ל מול ארגוני טרור אשר התמסדו וקיבלו מאפיינים מדינתיים. בשתי החזיתות, האויב אינו מעוניין בעת הזו בלחימה עם ישראל. מול חזבאללה וגם מול חמאס הושגה הרתעה חזקה בסבבי הלחימה הקודמים – ב"מלחמת לבנון השנייה" וב"צוק איתן". הרתעה זו הושגה עקב המחיר הכבד ששלמו שני הארגונים והאוכלוסיות שעליהן הם נשענים.

ההרתעה מול חזבאללה אף עמדה במבחנים שהציבו בפני הארגון מקרי הסיכול הממוקד של בכיריו וכן תקיפות של העברות נשק איכותי אליו מסוריה. בשל המעורבות העמוקה של חזבאללה בלחימה בסוריה, הגורמת לו אבדות קשות, ובנוסף המשבר התקציבי שממנו סובל הארגון (תחזיות כי יוזרם אליו מאיראן סיוע כספי מוגבר בעקבות עסקת הגרעין וביטול הסנקציות), חזבאללה מורתע ביתר שאת ממלחמה עם ישראל, ואיננו שש לפתוח חזית שנייה.

בזירה הדרומית, חמאס עסוק בנושאי פנים – שיקום עזה לאחר סבב הלחימה הקודם והתעצמות צבאית. כן סובל הארגון, כמו ארגון פת"ח בגדה המערבית, מכרסום ניכר בלגיטימציה הציבורית, והוא יעד לביקורת ציבורית חריפה בגין עוצמת הנזק שנגרם לאוכלוסייה במהלך העימות האחרון עם ישראל ועל הישגיו הדלים במערכה זו. בזירה המדינית, חמאס מצוי בעימות עם מצרים, וזאת על שום קרבתו ל'אחים המוסלמים', שבהם רואה משטר אל-סיסי אויב ואיום קיומי. מצרים הצליחה לפגוע קשות במערכת מנהרות ההברחה מחצי-האי סיני לרצועה, ופגיעה זו, לצד הפגיעה בהברחות לרצועה עקב התרחקות סודן מהקשר עם איראן, מקשה על חמאס לשחזר את עוצמתו הצבאית כפי שהייתה ערב מבצע "צוק איתן". המדינות התומכות בחמאס, ובראשן טורקיה וקטר, אינן מהוות משענת מבצעית או מדינית חזקה דיה, והן אינן צפויות לגבות אותו במקרה של סבב לחימה נוסף.

למרות היעדר העניין בהסלמה מצד כל הצדדים הרלוונטיים, בשתי החזיתות עלולה להתרחש התדרדרות שתוביל להתפרצות. חזבאללה מחפש מענה לתקיפות על שיירות הנשק האיכותי שלו, שאותן הוא מייחס לישראל, ובכלל זאת מענה מבצעי בעל מאפיינים דומים לתקיפות הללו, שאפשר שיכלול פעולות חשאיות ללא נטילת אחריות (בדינמיקה ההיסטורית בין חזבאללה לישראל, פעולות חשאיות נענות בפעולות חשאיות). זהו בדיוק מתווה הפעולה שיכולה הייתה לספק עבורו החוליה שנחשפה בצפון: אירוע החבלה שנחשף היה אמור

להתבצע בחתימה נמוכה, ללא קישור ישיר לחזבאללה או נטילת אחריות מצד הארגון. יש לשער שחזבאללה ימשיך לנסות ולפתח כלים מבצעיים לפגיעה בישראל באופן זה. בנוסף, תקיפות נוספות נגד העברות נשק איכותי לחזבאללה, ובמיוחד בשטח לבנון, עלולות יהיו להוביל לתגובה על ידי תא רדום או תשתית טרור של חזבאללה בחו"ל נגד מטרות ישראליות, וזאת לצד פיגועי גבול ברמת הגולן וגם בגבול לבנון. סכנת ההסלמה תגבר משמעותית אם ייגרמו נפגעים בנפש, ישראלים או לבנוניים, בהיקף שייתפס על ידי שני הצדדים כמחייב תגובה.

המצב בחזית הדרום יציב פחות מאשר בזירה הצפונית, שכן בצפון העימות הוא דו-צדדי ולכן נשלט יותר. עם כל המגבלות, ישראל וחזבאללה יכולים לצפות את מהלכי הצד השני ולעצור בקלות יחסית התדרדרות ללחימה. בנוסף, בזירה הצפונית לא קיימים אלמנטים היוצרים חיכוך מתמשך, המעלה את הסיכון להתדרדרות. בחזית הדרומית, לעומת זאת, קיימים רכיבי חיכוך תמידיים. ביניהם: ההגבלות על כניסה לעזה ויציאה ממנה, סגר ימי, חפירת המנהרות לתוך ישראל והמתח סביב הצורך ההומניטרי בשיקום התשתיות האזרחיות ברצועה. זאת ועוד, הזירה הדרומית מסובכת ביותר בשל ריבוי שחקנים בה. ארגונים סלפים מבצעים פעילות ירי על ישראל כהתרסה מול חמאס, יותר מאשר לשם פגיעה בישראל. הם מניחים (ובצדק) שישראל, הרואה בחמאס הגורם אחראי למצב בשטח, תגיב נגדו. על כן, הירי יוצר לישראל דילמה רבת משמעות. לכאורה, מדיניות ממשלת ישראל לגבי כל ירי מהרצועה היא ברורה: תגובה עוצמתית נגד יעדי חמאס. עם זאת, ברור שלמדיניות זו היבט מסוכן, הגלום באפשרות של חישוב מוטעה לגבי תגובת חמאס. למשל, במקרה שחמאס יחוש כי הוא מאבד נכסים בקצב גבוה, או אם יהיו ברצועה אבדות משמעותיות בנפש, הארגון עלול להגיב בירי בהיקף רחב על ישראל. משם קצרה הדרך לסבב עימות נוסף.

המלצות למדיניות

האינטרס העליון של ישראל הוא ביטחון ושקט בגבולותיה. חזבאללה וחמאס לא וויתרו על הקריאה להשמדת ישראל ושני הארגונים כאחד רואים בעימותים צבאיים דרך מרכזית להשגת יעד זה. לשם עצירתם נדרשות הרתעה חזקה ופגיעה בתהליכי ההתעצמות שלהם. עם זאת, סבב לחימה נוסף בצפון או בדרום עשוי להידחות אם ישראל תשכיל לנהל היטב את המתח שבין השאיפה לשמור על השקט לבין הצורך לחזק את ההרתעה ולמנוע את ההתעצמות של גורמי טרור אלו.

בעת הנוכחית מוכל היטב המתח עם חזבאללה. השקט נשמר מעל לעשור בזכות הרתעה ישראלית חזקה (ויש שיטענו הרתעה דו-צדדית), מעורבות חזבאללה בסוריה והיות המערכת דו-צדדית. נושא ההתעצמות מטופל במדיניות נבונה, המתמקדת במניעת אספקת נשק איכות לחזבאללה (טילים מדויקים, אמצעי הגנה אווירית, מל"טים, טילי חוף-ים ונשק כימי), ובהימנעות מלקיחת אחריות על התקיפות המבוצעות בדרך כלל בשטח סוריה בלבד.

ואולם, על הקברניטים לגלות רגישות לשקט השברירי בזירת הדרום. על ישראל לשקול את מדיניות התגובה האוטומטית לכל ירי מהרצועה. מעורבות גורם שלישי, בדמות ארגונים סלפיים המעוניין לעמת את ישראל עם חמאס, היא גורם בעייתי שיש לגבש דרכים להתמודד אתו. נכון לתקופה בעדיפות את הארגונים האחראים להפרתה של הפסקת האש, אם דרך זו אפשרית מודיעינית ומבצעית, הגם שאין לפתור את חמאס מאחריותו למתרחש. וכל זאת, בידיעה שפגיעה ברכיבי כוח היקרים לחמאס או פגיעה משמעותית בנפש ברצועה תוביל לשינוי בהתנהלות הארגון ולעימות.

מדיניות "כל תקיפה תיענה בתגובה" היא מכאנית מדי. אחד ההישגים החשובים ביותר של מלחמת לבנון השנייה הוא, שנסראללה איבד את ביטחונו בכושר החיזוי שלו אשר לתגובות ישראל. אי-הודאות בנוגע לתגובת ישראל היא גורם מרסן מבחינת היריב, שכן היא מקשה עליו לנהל סיכונים תוך כדי הליכה על הסף. כראג

יציבותה של הרתעה בצפון ובדרום – הכנות הכרחיות למקרה של הסלמה המכון למחקרי ביטחון לאומי
מאת: עמוס ידלין מבט על, גיליון 862, 14 באוקטובר 2016

ישראל צפויה מדי, וארגונים סוררים (סלפים, מורדים סורים, דאע"ש) יכולים ל"הזמין תקיפות של חיל האוויר הישראלי" על המשטר שעמו הם מתמודדים (חמאס או משטר אסד), כל אימת שיחפצו.

מכאן נובעת תובנת יסוד מרכזית בהתייחס לאפשרות של הסלמה: עבור ישראל יהיה נכון להיכנס לעימות מקיף רק אם הושלם תהליך התחקור של 'צוק איתן', יושמו לקחי המבצע וגובשו פתרונות טובים יותר לסוגיות האסטרטגיות, המערכתיות והטקטיות שבהם כשלו ישראל וצה"ל במערכה זו. לא יהיה נכון להתדרדר שוב לעימות לא מתוכנן, כפי שאירע בעימות "צוק איתן", שנמשך 50 יום והסתיים ללא שינוי המצב האסטרטגי, ללא כללים והסדרים למניעת התעצמות עתידית של חמאס או פגיעה כואבת בארגון ובעיקר בזרוע הצבאית שלו – כשצה"ל פעל על בסיס מודיעין לקוי אשר לכוונות האויב ולמנהרותיו.

לכן, לפני כניסה לעימות צבאי בדרום ובצפון כאחד, על הדרג המדיני וצה"ל ללמוד ולברר היטב את הסוגיות האסטרטגיות והטקטיות הבאות:

1. מה התכלית האסטרטגית שישראל רוצה להשיג? ומה המשמעויות של כל חלופה.
2. מה המנוף המרכזי לשם השגת היעד? ישיר או עקיף? האם יכלול תקיפת תשתיות תומכות במאמץ הלחימה של היריב?
3. כיצד מקצרים את המערכה ומהם מנגנוני הסיום שלה?
4. כיצד תתנהל המערכה המדינית ברמה הבינלאומית והאזורית? ובמסגרת זו: האם יתערבו במערכה שחקנים בינלאומיים ואזוריים (באיומים, סנקציות או אף בהתערבות צבאית)? מתי ידרשו שחקנים בינלאומיים ואזוריים הפסקה של המערכה? מתי ואיך יתנהל המשא ומתן על החלטת מועצת הביטחון בעניין, אם תהיה? כיצד מנצלים שחקנים בינלאומיים ואזוריים לשם קיצור המערכה והשגת יעדיה?
5. מהו העיתוי הנכון למערכה? האם ניתן לבצע "מכה מקדימה" או לפחות ליצור הפתעות טקטיות, שיביאו להישגים משמעותיים בפתיחתה?
6. מה איכות ורמת המודיעין של ישראל על אודות היכולות והכוונות של האויב? ובמסגרת זו: מה שונה עתה מהמערכה הקודמת? היכן וכיצד תופתע ישראל? באילו נושאים אפשר שההערכות משקפות קונספציה מודיעינית, מבצעית או מדינית מוטעית?
7. האם המערכה תכלול תמרון קרקעי, ואם כן, מה תהיה תכליתו? מהם העיתוי והעומק ההולמים? האם תפנה ישראל לכיבוש השטח או לשהייה זמנית בו?
8. כיצד ישראל תפעל לסיכול ממוקד של בכירים בארגונים אלו? מה היכולות הנדרשות לשם כך ומה תהיה ההשפעה של פעולות אלו?
9. כיצד תתכונן הזירה האזרחית הישראלית לקראת המערכה? האם וכיצד ניתן לנהל את ציפיות הציבור? מהי עמידות העורף?
10. מהו הסיכון שתיפתח במקביל חזית שנייה, וכיצד נערכים לקראת אפשרות זו?

כל אחד מהנושאים האלו מחייב דיוני קבינט מעמיקים, שרצוי לקיים אותם לפני המערכה ולא בזמן הלחימה או אחריה, מול ועדת חקירה. הנהגה אחראית תבחר את העיתוי הנכון והמתאים למערכה, ולא תיתן להתדרדרות בלתי נשלטת להכתיב את עיתוייה ואופן ניהולה. אם נגזר על ישראל להיקלע לעימות נוסף – בחזית הדרום או בחזית הצפון – יש להיערך לקראתו באופן מושכל ומתוכנן – בשונה לחלוטין מסבבי העימות האחרונים בלבנון וברצועת עזה.